

Druga Księga Jeu jest częścią większego zbioru koptyjskich tekstów papirusowych. Zbiór ten funkcjonuje pod nazwą Codex Bruceanus, od nazwiska swojego odkrywcy Jamesa Bruce'a, szkockiego podróżnika. W 1769 r. w Egipcie zakupił on kodeks zawierający nieznane do tej pory gnostyckie utwory. Pierwsza informacja na ten temat miała miejsce w 1778 r., kiedy to w Hamburgu ukazał się artykuł C. G. Woide o „egipskiej wersji Biblii”.

CHRZEST OGNIA

Fragment Drugiej Księgi Jeu

Tłumaczenie z języka koptyjskiego Krzysztof Matys

Druga Księga Jeu jest częścią większego zbioru koptyjskich tekstów papirusowych. Zbiór ten funkcjonuje pod nazwą Codex Bruceanus, od nazwiska swojego odkrywcy Jamesa Bruce'a, szkockiego podróżnika. W 1769 r. w Egipcie zakupił on kodeks zawierający nieznane do tej pory gnostyckie utwory. Pierwsza informacja na ten temat miała miejsce w 1778 r., kiedy to w Hamburgu ukazał się artykuł C. G. Woide o „egipskiej wersji Biblii”. Ponad sto lat później, w 1892 r. ukazała się do dziś uznawana edycja tych tekstów, dokonana przez wybitnego niemieckiego historyka Kościoła i wydawcę tekstów koptyjskich, Carla Schmidta. Niniejsze tłumaczenie opiera się właśnie na tekstach tej edycji, w nowym opracowaniu V. Mac Dermot (C. Schmidt, *The Books of Jeu and The Untitled Text in the Bruce Codex. Text edited. Translation and Notes by V. Mac Dermot, Leiden 1978*). Zbiór ten w chwili odnalezienia składał się z 78 papirusowych kart, zapisanych obustronnie co dawało 156 stron. W międzyczasie zaginęło 7 kart, ale na szczęście zachowały się w odpisie dokonany przez C. G. Woide. Wiadomo jednak, że zbiór ju w chwili odkrycia nie był kompletny. Kodeks składa się z trzech części. Pierwsza, mająca 94 strony to tzw. Pierwsza i Druga Księga Jeu¹. Druga część kodeksu to Tekst bez tytułu (62 strony); resztę stanowią luźne fragmenty.

Druga Księga Jeu z której pochodzi cytowany niżej fragment zawiera nauki Zmartwychwstałego Jezusa na temat gnostyckiego, nadprzyrodzonego świata oraz wprowadzenie uczniów (należą do nich także kobiety) w tajemnice misterii, w tym przede wszystkim chrztu, odpuszczenia grzechów i eschatologicznej podróży. Tekst rozpoczyna się wypowiedzią Jezusa o misteriach, tj. tajemnych praktykach mających, w tym przypadku, prowadzić gnostyka do Królestwa Światłości. Sakramenty² te, po śmierci, zapewniają

1
Tytuł ten nie występuje w tekście. W Pierwszej Księdze pojawia się określenie Księga wielkiego tajemnego

słowa. Przyjęty tytuł pochodzi od C. Schmidta, który jako pierwszy zauważył, że teksty te pod tym tytułem

przywoływane są w innym gnostyckim utworze, w Pistis Sofii. K. Rudolph, *Gnoza. Istota i historia*

późnoantycznej formacji religijnej, przeł. G. Sowiński, Kraków 1995, s. 32.

2

Termin sakrament jest w swej genezie łacińskim odpowiednikiem terminu misterium (gr. misterion-tajemnica). Dość wcześnie jednak w piśmiennictwie kościelnym następuje rozdzielenie obu pojęć. Sakrament zaczyna być używany dla określenia religijnego obrzędu jako takiego, natomiast misterium określane jest jako odpuszczenie (wymazanie) grzechów oraz pozwalają duszy przejść do obszaru boskości. Stanowią zatem ważny element eschatologicznej wędrówki, będącej jednym z centralnych zagadnień gnostycyzmu³.

Nauka Jezusa zawiera ostrzeżenie skierowane do uczniów aby nie udzielali tych sakramentów nikomu, kto nie jest ich wart. Wątek ten jest rozbudowany i wyraźnie podkreślony. Tak oto przemawia Jezus do uczniów:

„Strzeżcie się misterium, których wam udzielę. Nie udzielajcie ich nikomu, tylko godnym ich. Nie udzielajcie ich ojcu, ani matce, ani bratu, ani siostrze, ani krewnemu. Ani z powodu jedzenia, ani z powodu picia, ani dla kobiecości, ani dla złota, ani dla srebra, ani z powodu czegokolwiek należącego do tego świata”⁴.

Jest to więc ściśle ezoteryczna nauka. Ezoteryzm (gr. ezotericos- wewnętrzny, zamknięty), czyli zasada tajemnej, zawężonej do pewnego, wyselekcjonowanego grona, praktyki religijnej, nie jest oczywiście przypisany tylko gnostycyzmowi. Występuje w różnych systemach religijnych. Był elementem starożytnych praktyk, chociażby greckich.

Stanowił ważny element mistycyzmu antycznego judaizmu. Podział na naukę egzoteryczną, dostępną szerokiemu gronu wiernych oraz ezoteryczną, zastrzeżoną dla spełniających określone kryteria, miał miejsce również w starożytnym Kościele⁵.

Nie wiemy dokładnie jaką formę przybierał ezoteryzm w praktyce społeczności gnostyckich. Nie wiemy jak wyglądały ceremonie wtajemniczeń i inicjacji. Niewiele w ogóle możemy powiedzieć na temat obrzędowej strony tej religii. Stąd też, tym bardziej, istotnym może być, przytoczony przez nas fragment Drugiej Księgi Jezu. Tekst ten przedstawia sakrament chrztu, który jest pierwszym, niezbędnym krokiem na ezoterycznej drodze do odebrania wszystkich koniecznych misterium.

„tajemne działanie obrzędów na duszę”. Taki podział przedstawia np. św. Ambroży z Mediolanu (ok. 339- 397).

A. Gentili, Chrześcijaństwo i ezoteryzm, przeł. A. Wieczorek. Kraków 1997, s.27n. Autor Drugiej Księgi Jezu

posługuje się terminem misterium.

3

Patrz tekst: Wstępowanie duszy do nieba. Fragment „Drugiej Księgi Jezu”.

4

Druga Księga Jezu, 100, 9-14, (tłum. wł.).

5

Praktyka chrześcijan tego okresu polegająca na ukrywaniu niektórych prawd wiary nie tylko przed poganami,

Chrzest Ognia

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

ale równie przed współwyznawcami, którzy nie przyjęli jeszcze chrztu oparta jest na ewangelicznym poleceniu:

”Nie dawajcie psom tego, co święte, i nie rzucajcie perł przed świnie, by ich nie podeptały nogami, i

obróciwszy się, was nie poszarpały” (Mt 7,6). Patrz: W. Kania, *Disciplina arcani*, w:

Encyklopedia Katolicka,

tom III, Lublin 1985, s. 1346.

DRUGA KSIĘGA JEU

(108,23- 112,6)

108

Stało się te , e Jezus powtórzył słowo. Powiedział swoim ucznióm: „Przynieście mi gałęzie winne

25 abyście przyjęli chrzest ognia.” I uczniowie

przynieśli mu gałęzie winne. On ofiarował

kadzidło. Poło ył tam jałowiec na mirrę i

109

drzewo kadzidłowe i mastyks i nardastachos,

kasdalanton , pistację terpentynową, olejek z mirry.

I rozpostarł jeszcze w miejscu ofiary lniane płótno.

5 I postawił na tym kielich wina, i poło ył chleby

według liczby uczniów. I sprawił, e wszyscy uczniowie jego

zostali ubrani i ukoronował ich

rośliną werbany. I wło ył

roślinę anemonu w ich usta.

10 I spowodował eby cyfra siedem głosów, która

jest 9879, była w ich obu rękach. I poło ył roślinę

chryzantemy w ich obie ręce 6. I poło ył

rdest ptasi pod ich stopy.

I umieścił ich przed kadzidłem, które ofiarował.

15 I sprawił e trzymali stopy razem. I Jezus wszedł

pomiędzy dym kadzidła, które ofiarował. Opieczętował

ich tą pieczęcią:

To jest jej imię: Thozaeez. To jest

jej siła wyrazu: Zozazez.

20 Jezus obrócił się na cztery strony świata

6

Dosł.: w rękę dwie. Wydaję się, e u ytą tu liczbę pojedyncza mo na uznać za błąd kopisty lub autora.

razem ze swoimi uczniami i przywołał 7 tę modlitwę

mówiąc tak: : Słuchaj mnie mój Ojcze,

Ojcze wszelkiego ojcostwa, nieskończona światłość.

Uczyń moich uczniów godnymi przyjąć chrzest

ognia. I odpuść im ich grzechy,

110

i ty oczyścisz ich z niegodziwości, które

popelnili świadomie

Chrzest Ognia

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

---

i z tych, które popełnili nieświadomie; z tych, które popełnili
od maleńkości do dnia dzisiejszego. I ich oszczerstwa,
5 i ich przekleństwa, i ich fałszywe przysięgi, i ich kradzieże,
i ich kłamstwa, i ich fałszywe oskarżenia, i ich rozpusty,
i ich cudzołóstwa, i ich pośludliwości, i ich popędliwości,
i te, które popełnili od maleńkości a do dnia dzisiejszego.
Zniszcz (oczyść) [to] wszystko i oczyść ich
wszystkich. Spraw niech Zorokothora Melchizedek przyjdzie w ukryciu.

10

Niech przyniesie wodę chrztu ognia
dziewicy światłości, sędzia.

Teraz wysłuchaj mnie mój Ojczy, kiedy ja będę wzywał twoje
(dosł.: nie ulegające zepsuciu) imiona, które są w skarbnicy światłości:

15 Azarakaza A.. Amathkratitath, lo lo lo, Amen

Amen, laoth laoth laoth, Phaoph Phaoph

Phaoph, Chioephozpe Chenobinuth, Zarlai

Lazarlai Laizai, Amen Amen Amen, Zazizauach

Nebeounisph. Phamou Phamou Phamou. Amounai

20 Amounai, Amen Amen Amen, Zazazazi Etazaza

Zothazazaz.

Wysłuchaj mnie mój Ojczy, Ojczy ojcostwa wszelkiego, nieskończone
światło; kiedy wzywam twoje (dosł.: nie ulegające zepsuciu) imiona,
które są w skarbnicy światłości. Spraw niech Zorokothora i przyniesie

111

wodę chrztu ognia dziewicy światłości, abym mógł
chrzcić nią moich uczniów.

7

Epikali, dosł. Wezwać po imieniu.

8

Nia, tzn. wodą lub nim, tzn. ogniem

Teraz wysłuchaj mnie mój Ojczy, Ojczy ojcostwa wszelkiego,

5 Niech dziewica światłości

przyjdzie i ochrzci uczniów moich chrztem ognia.

Niech odpuści ich grzechy i oczyści z ich występków

Bowiem ja wzywam jej nieskazitelne imiona, które są:

Zothooza Thoitha Zazzaoth, Amen Amen Amen.

10 Teraz wysłuchaj mnie dziewico światłości

I odpuść im ich grzechy,

i ty oczyścisz ich z niegodziwości, które

popełnili świadomie

i z tych, które popełnili nieświadomie;

od maleńkości do dnia dzisiejszego. I niech będą zaliczeni do dziedzictwa

15 królestwa światłości. Jeśli więc mój Ojczy odpuściłeś

ich grzechy i zatarłeś ich występki,

i sprawiłeś, e zostali zaliczeni do królestwa światłości,

daj mi znak przez ogień kadzidła wonnego.

Chrzest Ognia

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

I w tym momencie znak, o którym mówił
Jezus stał się w ogniu. I Jezus ochrzcił swoich
20

uczniów. I dał im w ofierze
i opieczętował ich czoła pieczęcią
dziewicy światłości, która czyni ich nale ącymi
112

do królestwa światłości.
I ucieszyli się uczniowie,
e otrzymali chrzest ognia i pieczęć,
5 która odpuszcza grzechy, i e zaliczeni zostali do dziedzictwa
królestwa światłości. To jest ta pieczęć:

Zamieszczony fragment jest opisem ceremonii chrztu ognia. Stanowi ona etap pośredni pomiędzy chrztem wody i Ducha Świętego. Taki potrójny sakrament mo e być inspirowany słowami Jana Chrzciciela: „Ja was chrzczę wodą (...). On was chrzcić będzie Duchem Świętym i ogniem”. (Mt 3,11; Łk 3,16). Co ciekawe, z praktyki Kościoła staro ytnego znamy, tak naprawdę, tylko dwa rodzaje chrztu: chrzest wody, będący sakramentem wstępnym, i Ducha Świętego, z mocy którego „wybrany stawał się uczestnikiem boskiej natury”⁹. Najprawdopodobniej taki chrzest ognia sprawowali tylko chrześcijańscy gnostycy, w tym ci, którzy pozostawili Dwie Księgi Jeu¹⁰.

9
A. Gentili, dz. cyt., s. 24. Wszystko wskazuje na to, e kwestia chrztu w Kościele pierwszych wieków była mocno skomplikowana. Poszczególne regiony i biskupstwa ró niły się obyczajami liturgicznymi. Sakramenty udzielane były wedle lokalnych tradycji i autorytetów. Najstarsze źródło jakim dysponujemy na ten temat, pochodzący najprawdopodobniej z połowy I w., podręczny zbiór praw gminy chrześcijańskiej, uwzględnia wyłącznie chrzest wody. Patrz: Didache, przeł. A. Świderkówna, w: Pierwsi Świadkowie, Kraków 1988, s. 36.

Zagadnienie chrztu stanowiło wa ny punkt kościelnej polemiki z heretykami. Na bazie tego wybuchł równie ostry spór w łonie samego Kościoła. Synody III w. obok sporów dotyczących nauki Orygenesesa, poświęcone były przede wszystkim problemowi, czy Kościół powinien uznawać chrzest heretyków, czy te przy ich nawróceniu chrzcić konwertytów ponownie. Kontrowersje te poró niły lokalne Kościoły. Powtórny chrzest odrzucał Rzym i Aleksandria. Patrz: J. Keller, Kształtowanie ortodoksji katolickiej na tle działalności synodalnej, w: Katolicyzm staro ytny jako forma rozwoju pierwotnego chrześcijaństwa, red. J. Keller, Warszawa 1969, s. 245-248.

10
Pozostałe teksty chrześcijańskich gnostyków zawierają równie zło oną idę chrztu, wykraczającą poza

Chrzest Ognia

Autor: Krzysztof Matys

poniedziałek, 17 kwietnia 2006 00:00

„zwykły”, tj. podstawowy chrzest wody (odczytywany tu jako wyróżnik chrześcijan). Tak jest np. w Ewangelii

Filipa: „Nikt nie/ będzie mógł widzieć siebie ani/ w wodzie ani/ w zwierciadle bez światła. I odwrotnie nie

będziesz/ mógł widzieć siebie bez wody i zwierciadła./ Dlatego należy chrzcić się w obydwu,/ w światłości i w

wodzie. Światłość zaś to namaszczenie”. Ewangelia Filipa, 69, 8- 14, przeł. A. Dembska, W. Myszor, w: Teksty

z Nag Hammadi, Warszawa 1979 (Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, t. XX), s. 258.

Podkreśla się tu

konieczność podwójnego, a mo liwe, e poprzez uto samienie chrztu „światłości” (=ognia?) z namaszczeniem,

nawet potrójnego ceremoniału.